

Koldingbogen

ÅRSTAL: 2017

FORFATTER: Gunnar Midtgaard Krag

TITEL: Alderdomsforsørgelse i Hejls

KORT RESUME: I Hejls blev De Gamles Hjem opført i 1937. Hjemmet dannede rammede om ældreforsorgen i de næste 41 år og skiftede i 1970 navn til Engbo.

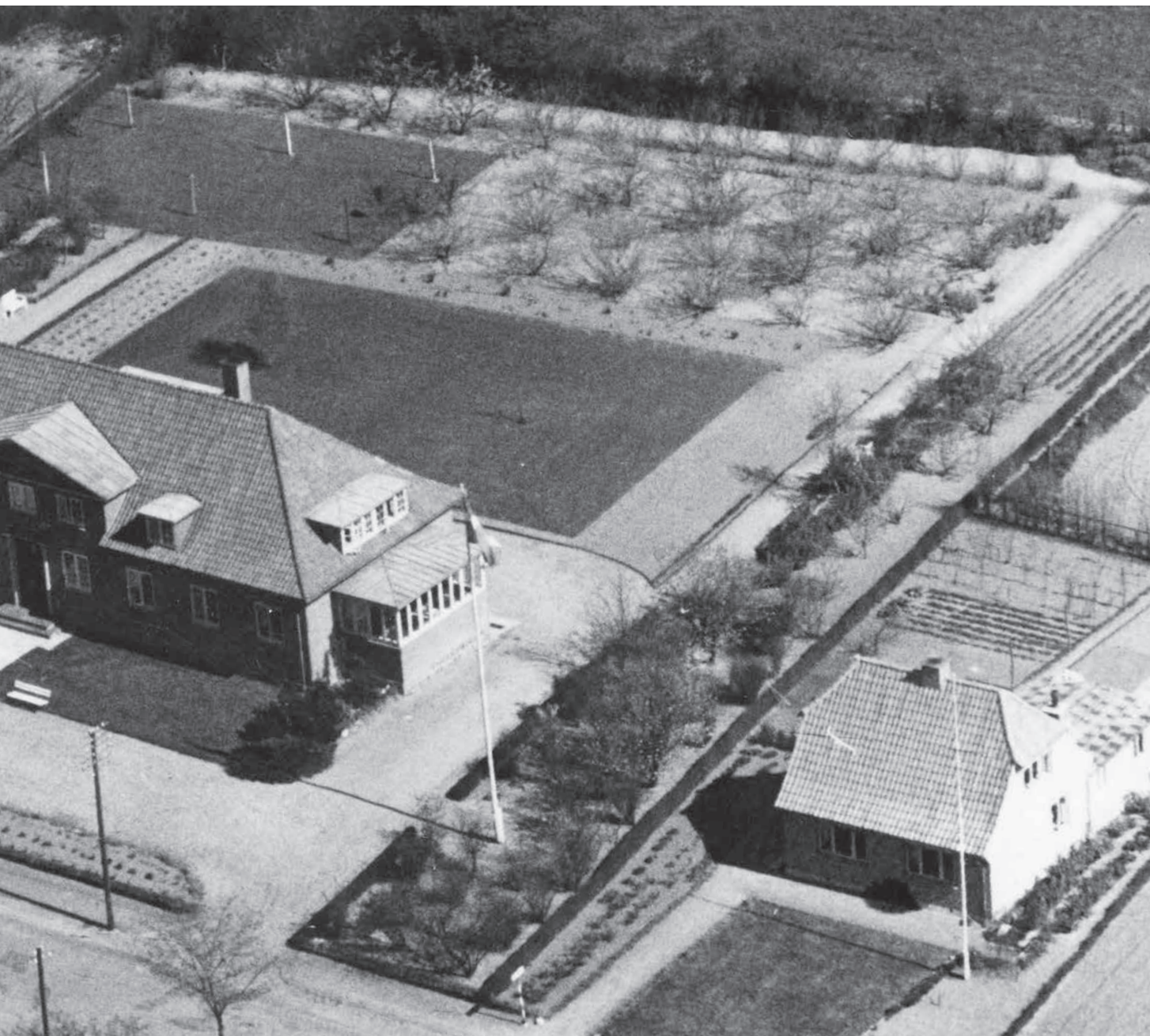
Alderdomsforsørgelse i Hejls

Gunnar Midtgaard Krag

I løbet af 1930'erne voksede antallet af plejehjem landet over – godt hjulpet af Steinckes socialreform fra 1933. I Hejls betød det, at De gamles Hjem blev opført i 1937. Hjemmet dannede rammen om ældreomsorgen i de næste 41 år. I glimt ser vi tilbage på en række erindringer, hvor plejehjemmet også nåede at skifte navn til Engbo i 1970.

Luftfoto af De gamles Hjem fra omkring 1950.
Fotograf: Ukendt.

Opførelsen af De gamles Hjem i Hejls i 1937

Da De gamles Hjem i Hejls blev bygget i 1937, var det et af mange alderdomshjem, som byggedes i disse år. Men i Hejls var man måske lidt tidligere ude end i mange andre sogne, som man kunne sammenligne sig med. Baggrunden var blandt andet Steinckes socialreform fra 1933, som udmøntedes op gennem 1930'erne af den socialdemokratiske-radikale regering, der sad fra 1929 til, krigen brød ud i 1940. Med reformen blev det lettere for de små landkommuner at bygge og drive et plejehjem. Men Steinckes socialreform førte ikke straks til en skov af nye alderdomshjem landet over. Når man i Hejls kom så forholdsvis tidligt i gang, skyldtes det, at man - ud over ønsket om værdige boligforhold for de ældre, der ikke kunne klare sig økonomisk og bolig-mæssigt - havde økonomien i orden.

Allerede i 1931 havde sognerådet fra frøken Louise Momsen Petersen, tidligere Teglgården, modtaget en arv på hen ved 36.000 kr., for hvilke hun ønskede at få bygget et alderdomshjem til de tidligere teglværksarbejdere, så de fik en god alderdom. I Hejls sogneråd arbejdede man derfor efter 1931 med tanken om at bygge et alderdomshjem, men først i marts 1936 var man så langt, at man kunne ansøge Vejle Amtsråd om tilladelse til at bygge et plejehjem. Man købte jorden, som indtil da havde hørt under et lille landbol, der hvor *Lindely* nu ligger. Som arkitekt ansatte man Hans Christian Rasmussen fra Kolding, som på sognerådsmødet den 1. september 1936 kunne fremlægge tegninger og konditioner for De gamles Hjem. Disse blev godkendt af sognerådet,

De gamles Hjem. Fotograf: Ukendt.

og det besluttedes at afholde licitation på arbejdet i Hejls Kro allerede den 17. september.

Den 19. oktober 1936 nedlagdes så grundstenen til De gamles Hjem i nærværelse af sognerådet. Formanden Niels Lassen nedlagde den første sten, idet han mindedes giveren frk. Momsen Petersen. Den næste sten nedlagdes af I. C. Quist med ønsket om, at *"De gamle her måtte få et godt hjem."* Den tredje sten nedlagdes af arkitekt Rasmussen, Kolding, med ønsket om, *"at huset måtte stå i mange år til gavn for de gamle og som en pryde for sognet."* Der blev indmuret en flaske med navnet på giveren, på sognerådsmedlemmerne, arkitektens navn samt navnene på håndværksmestrene. Referatet er underskrevet af medlemmerne af sognerådet: Niels Lassen, Jens Schmidt, Johan Schultz, Jørgen Damgaard, Johannes Nørgaard og I. C. Quist. Bygningen blev så rejst i det følgende år og stod færdig omkring 1. juli 1937.

Beboere og ansatte fotograferet ved De gamles Hjem. Fotograf: Ellen Nielsen.

Omkostningerne ved byggeri og indretning løb op i cirka 60.000 kr., så arven på de 36.000 kr. var en betragtelig hjælp. Restbeløbet blev skaffet ved lån på kr. 30.000 i kommunekreditforeningen. Alderdomshjemmet var sat i takst således, at det i Hejls måtte koste 2 kr. dagligt pr. person, det vil sige, at hvis der var 10 beboere plus tre medhjælpere i alt 13, måtte man bruge 26 kr. dagligt, der så kom ind under den sociale tilskudsordning. Brugte man mere, måtte kommunen selv klare den ekstraudgift. Man klarede sig med de 2 kr. endda så rigeligt, at man sørgede for nyanskaffelser, så der regnskabsmæssigt aldrig blev overskud.

Beboerne 1937–69

Allerede inden bygningen stod færdig, søgte de første borgere i Hejls om optagelse på hjemmet. Heriblandt Peter Petersen, Laue og Lene Nielsen. Ifølge reglementet kunne borgere med bopæl i

Beboere og bestyrerinde Gerda Petersen samlet bag De gamles Hjem i 1950. Fotograf: Ellen Nielsen.

Hejls, som modtog aldersrente, og som ikke var i stand til at klare sig selv, søge om optagelse. Men det var ikke en formssag. Sognerådet tog stilling til hver enkelt ansøgning, og hvis der var tale om sygdom, skulle lægen vurdere ansøgningen. Man ville ikke optage folk med kroniske sygdomme. Det virker mærkeligt i dag, hvor man netop mener, at de syge og svage har fortrinsret. Det betød, at mange af de såkaldt gamle slet ikke var så gamle endda efter vore dages forhold. Nogle har været i slutningen af 60'erne, men de havde været på arbejdsmarkedet siden før deres konfirmation og havde haft hårdt fysisk arbejde hele livet og havde måske heller ikke økonomisk mulighed for at klare udgifterne til en bolig efter en ægtefælles død. De først optagne i 1937 var dog i gennemsnit ret gamle, da der jo ikke havde været mulighed for at komme på et hjem før nu, og de havde måttet klare sig selv på bedste beskub indtil da.

To beboere foran De gamles Hjem.
Fotograf: Ellen Nielsen.

Ansatte og beboere fotograferet ved De gamles Hjem. Fotograf: Ellen Nielsen.

De skiftende forstanderinder på alderdomshjemmet 1937–1969

Forstanderinderne på et alderdomshjem betyder meget. Det er dem, der angiver, hvordan tonen og stemningen bliver, og hvordan de gamle bliver behandlet. Gerda Petersen var bestyrerinde fra starten i 1937. Hun virker til at have været meget afholdt, men der var dog en sag i 1943, hvor nogle klagede over forholdene på hjemmet. Udvalget for alderdomshjemmet fremskaffede så en erklæring fra to pårørende, der hævdede, at deres forældre til enhver tid havde fået en fin behandling på hjemmet. Og så gik den sag i sig selv igen.

Gerda Petersen valgte at tage sin afsked i 1951 og rejste til Egtved. Med sig tog hun Maja Dinesen, som havde været ansat som medhjælp på hjemmet fra 1949. Frk. Petersen blev afløst af frk. Minna Nielsen fra Skive. Frk. Nielsen var kun bestyrerinde i to år frem til 1953, hvor man valgte fru Marker fra Alminde. Fru Marker var enke og boede på hjemmet med sin søn Knud, som kom i Hejls skole i 3. klasse. Det var første gang, der var børn på hjemmet. Desværre døde fru Marker af kræft allerede i 1955. Hun blev kun 50 år. Sognerådet ansatte så Frk. Christensen som bestyrerinde. Hun havde været vikar under fru Markers sygdom. Frk. Christensen var bestyrerinde frem til

1962. Ved den lejlighed foranstaltede sognerådet en afskedsfest for hende. Det var noget nyt. I det hele taget fremgår det af sognerådsprotokollen, at man, som tiden går, gør mere ud af forstanderinderne. Deres løn forhøjes, og man fejrer dem, når lejlighed gives. Efter Frk. Christensen ansattes frk. Koch fra Nordby på Fanø som bestyrerinde. Hun var der kun kort tid og opsagde sin stilling per 1. januar 1964 efter henstilling fra sognerådet. Hun blev afløst af Gudrun Madsen, som var bestyrerinde indtil sommeren 1969, hvor hun kom ud for et trafikuheld, som forhindrede hende i at vende tilbage til stillingen.

Nye tider 1970–1988

I 1970 blev Hejls Kommune en del af den nye Christiansfeld Kommune i Sønderjyllands Amt. Christiansfeld Kommune blev skabt af 12 tidligere landkommuner i de tidligere Vejle og Haderslev amter. Sammen med Taps og Vejstrup kommuner blev Hejls nu igen en del af Sønderjylland efter adskillelsen i 1864. For De gamles Hjem i Hejls betød det, at det nu blot blev endnu et af den nye kommunes mange plejehjem, som de nu blev kaldt. I 1960'erne voksede den danske velfærdsstat frem, og det betød ændrede forhold for samfundets ældre. Loven om folkepension betød, at flere ældre havde råd til at bo i egen bolig i længere tid, og derfor var det især de svage og syge ældre, der kom på plejehjem. Dermed ændrede alderdomshjemmene karakter. Hvor det før var relativt raske ældre, der boede på hjemmene, var det nu hjem for svage og syge mennesker, der var mere plejekrævende. Det betød, at personalet måtte udvides, og at bestyrer-

Engbo 1972. Forrest i hvidt ses forstanderinde Ingrid Laigaard. Fotograf: Ukendt.

inderne skulle være uddannede sygeplejere eller sygeplejersker. Op gennem årene blev der fra kommunens side bevilget flere penge til udvidelse af plejen, således blev der i 1985 bevilget 18 timer ekstra ugentlig.

Tiden efter 1970 var således en ny tid. Det skyldtes især den nye forstanderinde Ingrid Laigaard, der kom til i 1969 og var der til 1975. Om hendes tid som bestyrerinde fortæller de følgende to bidrag af henholdsvis Karen Marie Fersner (født Christensen) og Dorthea Dinesen, tidligere Engløkke 7.

Engbo på bustur i 1970. Fotograf: Ukendt.

Beretning af Karen Marie Fersner født i Hejls 1949

– I 1969 tilbragte jeg en sommer på Bornholm som stuepige på et pensionat. Jeg kom retur i midten af september, og jeg blev ansat som altnuligpige på De gamles Hjem i Hejls. Mit arbejde bestod i at hjælpe de ældre og deltage i forefaldende arbejde som madlavning og rengøring. I køkkenet arbejdede jeg sammen med Thea Dinesen og Marie Thomsen. Nogle skønne kvinder, der accepterede mig på lige niveau trods mine blot 19 år. Thea var den rolige kone, som ingen kunne bringe ud af ligevægt, og hun accepterede tingene, som de var, men kom ofte med en rammende bemærkning, der lige satte det hele på plads. Marie var myreflittig, meget effektiv og en rigtig sød person.

Frk. Laigaard var bestyrerinde på alderdomshjem-

met, og hun var en meget kontant og effektiv kvinde. Rigtig meget blev sat i system, og hun sørgede for, at de ældre fik den nødvendige omsorg. Ingen blev overladt til sig selv eller de pårørende. De fik god mad, pænt tøj, kom i bad og blev taget hånd om på enhver tænkelig måde. Hun sørgede for, at alle, der havde mulighed for det, kom i dagligstuen om eftermiddagen til gensidig hygge og småsnak. Påske, pinse og jul og så videre blev fejret med, hvad der hørte sig til.

Ved forberedelse af frokost og aftensmad deltog de ældre, der havde lyst. Især husker jeg Anna Falk, der var en snurrig kone, som elskede at tage del i køkkentjansen. Hun sagde engang til mig: *"Det du tænker på, første gang du slår et æg ud, vil du tænke på altid fremover, når du slår et æg ud."* Det var ikke første gang, jeg slog et æg ud, men nu tænker jeg altid på Anna Falk, når jeg gør det. Hun sagde også: *"Hvis du bliver budt et æble fra en kurv, skal du altid vælge det største, for det største vil altid blive tilbage i kurven."*

Jeg arbejdede kun et halvt års tid på alderdomshjemmet, da jeg skulle videre med uddannelse. Jeg husker ikke alle beboerne, men de ældre, der helt klart gjorde indtryk, var Caroline Glænø, Else Knudsen, Anna Nørgaard, Vera Hansen, fru Frandsen, Peter Haar og Mølle Peter.

Min tid som kokkepige på De gamles Hjem i Hejls

Dorthea Dinesen (1919–2006) beretter om sit arbejde på De gamles Hjem.

Festlighed på Engbo i 1971. Fotograf: Ukendt.

– Da jeg startede som kokkepige på De gamles Hjem i 1963 havde jeg tidligere været der ind imellem som løs medhjælp. Jeg blev ansat af bestyrer Gudrun Madsen. Der krævedes ingen uddannelse dengang for at arbejde på hjemmet. Bestyreren havde heller ingen uddannelse. Hun var meget sparsommelig og passede på, at der ikke blev ruttet med pengene til madvarer, som var det, jeg havde med at gøre.

Min dag startede klokken 7.00, hvor der skulle laves morgenmad, koges havregrød med videre. Klokken 8.00 fik alle morgenmad i spisestuen, derefter læste bestyreren et stykke fra Brødremenighedens afrivningskalender og bad Fadervor. Beboerne skiftedes til at vælge en salme, de havde hver især bestemte salmer, som de altid ville have, at der skulle synges.

Fru Roskier foreslog altid *Dejlig er jorden året rundt*. Efter morgenmaden hjalp de ældre med opvasken. Gulvet i spisestuen skulle vaskes, og herefter havde jeg travlt med forberedelserne til middagsmaden. Dengang var alt hjemmelavet. Vi bagte selv franskbrød, kager, småkager og så videre. Klokken 9.30 blev der serveret formiddagskaffe, hvortil de fik et halvt stykke brød, som var levnet fra aftensmaden dagen før. De ældre dækkede bord til middagsmaden, som altid bestod af to retter. Det var god gammeldags mad med stegt flæsk og sovs, grød og frugtsuppe og lignende til eftermad. Efter middagen hjalp de ældre igen med opvasken. Min arbejdsdag sluttede omkring kaffetid. I sommertiden syltede vi selv asier, agurker og rødbeder. Der var køkkenhave med alt, hvad vi havde brug for lige fra persille til gulerødder og porrer. Med jævne mellemrum fik vi leveret en hel gris og en pistoludskæring fra slagter Otto Petersen. Den var parteret, men skulle pakkes.

Uden bestyrer

På et tidspunkt blev Gudrun Madsen impliceret i et færdselsuheld og var uarbejdsdygtig i en periode på omkring et år. Der var på det tidspunkt kun tre fastansatte. Udover mig var det Marie Thomsen og Jenny Holdt. Jeg sørgede selv for al indkøb til husholdningen. Marie Thomsen sørgede for alt til beboerne, sæbe, strømper med videre. Sognerådsformand Christian Birkholm spurgte os, om vi selv kunne klare det i en periode, og det gik meget godt. Vi klarede det hele selv, uddelte medicin, hvilket i dag ville være helt utænkeligt. Vi arrangerede udflugt til Rømø med Georg Andersens turistbusser.

I den periode var jeg også ind imellem nattevagt. Jeg kan huske, at jeg fik 9 kr. for en hel nat.

Sognerådet havde lokaler i kælderen, her havde de møde hver onsdag. Når de havde møde, skulle vi lave kaffe til dem. I februar brugte de en uge på at udregne skat, så havde vi dem på kost. Den første dag, de kom, skulle de have suppe, en dag andesteg. Når der var valg, var de ligeledes på kost. Alt dette skulle også nås. Sognerådet gav julegaver til de ældre og ansatte, det år hvor vi havde været alene om ansvaret, fik vi ekstra penge.

Da smeden satte træskoene

I 1968 var der valg, og dengang som nu blev valg-handlingen afholdt på De gamles Hjem. Smedemester Andreas Andreasen fra Overbyen var nede at stemme sammen med sognefoged Andreas Hansen. Han satte sine træsko inden for døren, som det var skik dengang og gik hen for at afgive sin stemme. Pludselig faldt han om og blev båret ind på Jørgen Damgaards seng, og der blev ringet efter læge og ambulance, som kørte ham hjem, men han var død ved ankomsten. Dagen efter kom hans bror Jørgen Andreasen for at hente hans træsko.

Ingrid Laigaard 1969–1975

Så blev der ansat en ny bestyrer, Ingrid Laigaard, som var uddannet sygehjælper. Så skal jeg love for, at der skete noget. Ved ansættelsen forlangte hun et nyt køkken. I den første tid, hun var der, blev der lavet nye badeværelser og toiletter. De ældre blev også pyntet op med nyt tøj, og damerne fik håret

Forstanderinde Ingrid Laigaard og beboer Peter Haar. Fotograf: Ukendt.

permanentet. Hun arrangerede Sankt Hans bål i haven. De ældre kom med på kommuneudflugt, hvor de kørte i personbiler og havde madpakker med. Dem der ikke kunne komme med blev hjulpet ud i haven, hvor de også spiste madpakker, der skulle også ske noget for dem. Hun sørgede også for, at der blev lavet forskellig underholdning for de ældre, blandt andet husker jeg, at vi havde besøg af glasspilleren Erik Hansen.

Julen fejres rundt om det smukt pyntede juletræ.
Fotograf: Ukendt.

Julen

Julen var et kapitel helt for sig selv. Laigaard pyntede hele hjemmet op, og det var hun god til. Der blev inviteret til adventskomsammen for beboernes familie, men ikke nok med det, hun inviterede det halve af byen. Nede i kælderen var der opsat en stor parasol, og her kunne man hente varm gløgg og æbleskiver, og derefter fik man kaffe og kage. Et år havde hun efter en adventsgudstjeneste i

kirken inviteret til fælles kaffebord på hjemmet. Fra Christiansfeld Kommune kom borgmester, kommunaldirektør og socialudvalgsformand og ønskede glædelig jul, de skulle også have æbleskiver og gløgg. Juleænderne stegte jeg dagen i forvejen, så jeg kunne partere dem juleaftensdag og gøre klar til dem, der skulle være der juleaften. Julemiddagen blev først serveret om aftenen. Juleaftensdag til middag fik de altid varme fiskefileter, som min mand Jens havde fanget, det var mit bidrag til deres jul. Det var jo ikke alle, der var hjemme i julen, en del var også på besøg hos deres familie.

I Laigaards tid blev der også ansat mere hjælp, både rengøringshjælp og sygehjælpere. Lasse Bladt Kramer blev blandt andet ansat til at hjælpe med at passe haven. Hun sørgede for, at han fik varm mad, et bad og rent tøj. Der blev holdt gudstjeneste på hjemmet en gang om måneden, og der spiste pastor Reck med om middagen, og han bestemte altid, at vi skulle have stegt ål.

Dinna Vester 1975–79

Den næste bestyrer, der blev ansat, var plejehjemsassistent Dinna Vester. Hun flyttede ind med sin mand Keld og Thomas deres lille søn på tre måneder. Nu kom der jo lidt liv på hjemmet for de ældre, og de nød det og var glade for Dinna og hendes lille familie.

Som man kan forstå var forholdene på De gamles Hjem dengang helt anderledes end i dag. Dengang var man jo ikke syg, når man flyttede ind. Det var

små værelser, og hver gang der kom en ny beboer, havde de altid for mange ting med, der var ikke plads til ret meget. De ældre kunne deltage i mange ting både ude og inde. Vi bestræbte os på, at dagligdagen lignede det, de kendte.

Omkring min 60 års fødselsdag i 1979 faldt jeg og brækkede lårbenet. Jeg var sygemeldt i flere måneder og prøvede at arbejde igen, men måtte desværre holde op i februar 1980 efter mange gode år på De Gamles Hjem, som nu var kommet til at hedde *Engbo*.

Mundtlige beretninger fra tiden 1979–1988 af Ragna Aamand og Ingrid Kongsted

Ragna Aamand og Ingrid Kongsted fortæller om denne sidste tid. Bodil Vind blev den sidste bestyrerinde på hjemmet. Hun var fagligt meget dygtig, og hjemmet kørte fint i denne sidste periode, og de ældre havde det godt. Hun kunne ind imellem være noget rap i munden, men det betød ikke så meget. Medhjælperne på hjemmet i denne periode var i køkkenet først Kamma Nielsen og Viola Hansen, senere afløst af Esther Philipsen og Ingrid Kongsted. I plejen var ansat Ragna Aamand og Jane Legaard, som havde aftenvagter. For rengøringen stod Ruth Skøtt og Ruth Larsen. Ruth Skøtt havde været ansat på hjemmet helt fra Laigaards tid. Kamma Nielsen var som en mor for de ældre. Hun hyggede om dem, og hun kendte deres små ønsker og svagheder. Der var nogle, der gerne ville have frugtgrød om aftenen. Når de skulle op, hviskede hun til dem, at de kunne komme indenom i køkkenet og få noget frugtgrød

med op på værelset. I denne sidste periode var der 17 beboere på hjemmet, idet forstanderens lejlighed var blevet lavet om til værelser og til aflastning. Således kunne man foruden de 17 faste beboere have 2 på aflastning på hjemmet. Der var derfor også ansat mere personale end tidligere. Som i de tidligere perioder hjalp de ældre til med det, de kunne klare. Fritz Knudsen dækkede morgenbord og passede drivhuset, mens Kalle rev gårdspladsen, og han blev meget sur, hvis nogen kørte på den nyrevne gårdsplads.

Margrethe Kongsted kom en gang om ugen og spillede og sang med de ældre. Når en af dem døde, var det også hende, der kom og bad en bøn og stod for udsyngningen. Når en af beboerne døde, tændte man et lys ved kisten, satte uret i stå og lukkede vinduet op.

Det var i denne sidste periode, at hjemmet blev lukket. Det skete et halvt år før, politikerne havde meldt ud, nemlig allerede til januar 1988 i stedet for til juni 1988. Derved kunne kommunen spare op mod en halv million kr. Den pludselige lukning kom som et chok for de ældre. Mange af dem var kede af at flytte, også selvom hele personalet fra *Engbo* flyttede med til Søndervang. Men gamle Niels Skøtt, der selv som formand for sognerådet havde været med til at indvie hjemmet i 1937, sagde: "*Sådan er det*" og tog det i stiv arm trods sine 99 år. Både han og Else Knudsen flyttede med til Søndervang og blev 100 år efter flytningen.

To af Engbos beboere får sig en sludder i haven.
Fotograf: Ukendt.

Til afløsning af plejehjemmet besluttede kommunen at lade bygge 14 lette handicapvenlige ældreboliger i det område, der i dag hedder *Engløkke* lige ved siden af *Engbo*. Det var Tyrstrup Andelsboligforening, der stod for det nye byggeri, som startede i december 1988 og var færdigt i august 1989. Det kostede cirka 7,3 millioner kroner. Kommunen fik tildelingsretten til boligerne, og det var socialforvaltningen, der stod for udlejningen til ældre og handicappede.

Oprettelsen af lokalcenter og forsamlingshus Engbo

I de næste par år fungerede det tidligere plejehjem *Engbo* med dagcenter for de handicappede på førstesalen og med lokalhistorisk arkiv i kælderens, men

stueetagen stod stadigvæk tom. Foreningerne i Hejls havde siden Hejls forsamlingshus lukkede i 1962 haft et forsamlingslokale på Hejls Skole, hvor man kunne holde foredrag og andre arrangementer blandt andet omsorgsklub for de ældre, og som kunne lejes til private fester udenfor skoletiden. Dette lokale var nu for lille til de mange aktiviteter, der var i gang i Hejls, og Hejlsborgerne pressede på for at få stueetagen på *Engbo* omdannet til et egentligt lokalcenter, der muligvis også kunne benyttes som forsamlingshus til private fester. I september 1992 sagde både økonomiudvalg og byråd god for ombygningen af *Engbo* til lokalcenter for de ældre i Hejls og som forsamlingshus for foreningerne og borgerne i Hejls. Således kom den gamle fine bygning i de næste 22 år til at være samlingssted for hejlsborgerne til hverdag og fest helt i frk. Momsen Petersens ånd.

Fotos

Lokalhistorisk Forening og Arkiv for Hejls-Hejlsminde.